

หทัยใจแก่ศิษย์รอบประจบการ ว่าเป็นคนควรให้รู้เปรียบบด พึงกำหนด
ทวิการผลสมรทณ ทย่งหนึ่งนัยักยไปอยู่กั่มทล วมกระพอกอรอก
กนกันหรือเเกีย ันคนชั่วเเาะอิกกับปลาก เาไปคาเจ้าห่อถอกประเเียว
กาก็เทมมเนนกันระเนนเเีย ทั่งเเเียวแปปนทวักนกัน ันคบทัน
ก็แปปนกรูธลาคเลอก ระเเเเิกความทวักทวักวอนทวัก ักลกับกรบรรม
กับรวราย ทั่มนจวนจวักการวิริการ เหมื่อนใบก้อท่อนอันหญ่ง

11

วรรณกรรมคำสอนเรื่องสุภาชิตสอนเด็กและฉบับ ลูกหลาน (จุบาบ่กุนเจา): การศึกษาเปรียบเทียบ กลวิธีการสอน

Didactic Literature for Children on the Suphasit Son Dek and the Cpap Kun Cau: A Comparative Study of Teaching Strategies

Received: October 13, 2025 | Revised: December 17, 2025 | Accepted: December 19, 2025
DOI: 10.14456/drj.2025.21

ดร.ชัชพิสิฐ ปาชนะนี*

Dr. Chatpisit Pachanee

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: pachanee_c@su.ac.th.

Lecturer in the Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University. email: pachanee_c@su.ac.th.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งสอนเด็กของไทยและกัมพูชา โดยเน้นการเปรียบเทียบกลวิธีการสอนระหว่าง สุภาสิตสอนเด็กของไทย กับ ฉบับลูกหลาน (จุบาบ์กูเนจา) ของเขมร ซึ่งล้วนเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็ก โดยมีรากฐานเนื้อหาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เช่น โลกนิติปกรณ์ ธรรมนิตี และพระไตรปิฎก กลวิธีการสอนที่ทั้งสองเรื่องใช้ร่วมกัน ได้แก่ การสอนโดยตรงทั้งในเชิงแนะนำและห้าม การยกสุภาสิตและคำสอนจากคัมภีร์ การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เช่น อุปมาและอุปลักษณ์ เพื่อให้เด็กเข้าใจหลักธรรมที่เป็นนามธรรมได้ง่ายขึ้น สำหรับกลวิธีเฉพาะใน สุภาสิตสอนเด็ก ได้แก่ การยกนิทานชาดก นิทานในคัมภีร์ และนิทานพื้นบ้านมาใช้เป็นอุทาหรณ์ ส่วน ฉบับลูกหลาน ใช้วิธีตั้งคำถามเชิงวาทีศิลป์กระตุ้นการคิดวิเคราะห์ของเด็ก นอกจากนี้ยังพบสำนวนสุภาสิตบางประการที่มีใช้ร่วมกันในสองวัฒนธรรม สะท้อนความใกล้ชิดทางภาษา ค่านิยม และหลักธรรมในพุทธศาสนา วรรณกรรมทั้งสองจึงไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการสั่งสอนเด็กเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักฐานแสดงความเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรมระหว่างไทยและเขมรอีกด้วย

คำสำคัญ: วรรณกรรมคำสอนไทย, วรรณกรรมคำสอนเขมร, สุภาสิตสอนเด็ก, จุบาบ์กูเนจา

A b s t r a c t

This research article aims to conduct a comparative study of didactic literature intended for children in Thailand and Cambodia, with a focus on comparing the teaching strategies employed in *Suphasit Son Dek* (Thai Proverbs for Children) and *Cpap Kun Cau* (Khmer Teachings for Children). Both texts are anonymous works designed to instill moral and ethical values in children, with content rooted in Buddhist scriptures such as *Lokaniti*, *Dhammaniti*, and the *Tipitaka*. Shared instructional methods found in both texts include direct teaching (both prescriptive and prohibitive), the use of proverbs and canonical teachings, and figurative language—such as simile and metaphor—to make abstract Buddhist principles more accessible to young minds. *Suphasit Son Dek* uniquely incorporates didactic storytelling, drawing from *Jataka* tales, Buddhist canonical stories, and Thai folktales to illustrate moral lessons. In contrast, *Cpap Kun Cau* employs rhetorical questions to encourage critical thinking and moral reasoning among children. Additionally, some proverbs appear in both cultural contexts, reflecting a shared linguistic heritage, similar values, and common religious foundations. These literary works thus serve not only as tools for moral instruction but also as evidence of cultural interconnectedness between Thailand and Cambodia within the framework of Theravada Buddhism.

Keywords: : Thai Didactic Literature, Khmer Didactic Literature, *Suphasit Son Dek*, *Cpap Kun Cau*

วรรณกรรมคำสอนเรื่องสุภาสิตสอนเด็กและฉบับลูกหลาน (จุบาปุ่นเจา):
การศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการสอน

บทนำและปริทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการสอนในวรรณกรรมคำสอน (Didactic Literature) ซึ่งเป็นบทประพันธ์หรืองานเขียนที่มีเนื้อหามุ่งสั่งสอนเรื่องศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ในการสร้างบรรทัดฐานทางสังคม อันมีค่านิยม คติความเชื่อ หรือประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ที่มักสอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนาในสังคมนั้นๆ เพื่อยกระดับจิตใจคนในสังคม ให้ประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข โดยทั่วไปสามารถจำแนกประเภทของวรรณกรรมคำสอนตามกลุ่มเป้าหมายได้เป็น วรรณกรรมคำสอนสำหรับเด็ก วรรณกรรมคำสอนสำหรับชาย วรรณกรรมคำสอนสำหรับหญิง และวรรณกรรมคำสอนสำหรับบุคคลทั่วไป (สุภาพร คงศิริรัตน์, 2542: ข)

วรรณกรรมคำสอนของไทยที่มีความมุ่งหมายในการสอนเด็กมีหลายฉบับด้วยกัน หนึ่งในนั้นคือวรรณกรรมเรื่อง **สุภาสิตสอนเด็ก** หรือ **สุภาสิตสอนเด็ก** คำกลอน ฉบับสมุดไทยดำ ปัจจุบันมีการรวบรวมชำระ และพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือชุด **ภาสิตและคำสอนภาคกลาง เล่ม 1** ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ใน พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545: 127-155) ประพันธ์ด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว จำนวน 196 บท กลอนบทแรกขึ้นต้นด้วยวรรครับ บทสุดท้ายลงท้ายด้วย “เอย” ซึ่งเป็นลักษณะกลอนที่มีการพัฒนามาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และมาเจริญสูงสุดในสมัยรัตนโกสินทร์ (วิณะ บัญจับ, 2544: 18) แม้จะไม่ปรากฏนามผู้แต่งชัดเจน แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระสงฆ์หรือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เนื่องจากที่มาของคำสอนส่วนใหญ่ระบุว่าเป็นมาจาก คัมภีร์บาลีและหลักธรรมในพุทธศาสนา โดยเฉพาะคัมภีร์บาลีโลกนิติหรือคัมภีร์โลกนิติปกรณ์ คัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่แพร่หลายในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2542: 217) นอกจากนี้ยังปรากฏสุภาสิตโบราณอื่นๆ ของไทย

ในลักษณะการขยายความด้วยนิทานชาดกเรื่องต่างๆ ที่มุ่งเน้นการสอนคุณธรรม และจริยธรรมให้แก่เด็ก ทั้งในเชิงการอธิบาย และยกตัวอย่างเปรียบเทียบ ซึ่งใช้ภาษาและกลวิธีที่ชวนติดตาม ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านไม่รู้สึกลำบาก

วรรณกรรมคำสอนที่เกี่ยวกับเด็กนี้ ในประเทศกัมพูชาพบว่า มีวรรณกรรมคำสอนภาษาเขมรที่มีความมุ่งหมายในการสอนเด็กทั้งฆราวาสและสามเณรอยู่หลายฉบับด้วยกัน สำหรับวรรณกรรมคำสอนเขมรที่ยกมาศึกษาเปรียบเทียบคือ **ฉบับลูกหลาน (จบบักุณเจา)** ซึ่งอยู่ในกลุ่มของวรรณกรรมคำสอนที่ภาษาเขมรเรียกว่า จบบัก /จบบั หรือ ฉบับ/ /cbap/ โดยรูปศัพท์ตรงกับคำว่า “ฉบับ” ในภาษาไทย

คำว่า จบบัก ตามพจนานุกรมเขมร ภาคที่ 1 หมายถึง การบัญญัติสำหรับผู้คนที่ยังอยู่ในบ้านเมือง ปฏิบัติตามวินัย ระเบียบแบบแผน กฎหมาย วิธีการอบรมสั่งสอนคนให้ประพฤติดี แบบอย่าง ตัวอย่าง แบบฉบับ ข้อความเดิม (พุทธศาสนบัณฑิตย, 2501: 239)

จึงอาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมประเภท “ฉบับ” (จบบัก) หมายถึง สุภาษิตคำสอน แบบฉบับ แบบอย่าง ที่นักปราชญ์ของเขมรได้ประพันธ์ไว้ เป็นการสั่งสอนโดยตรงคือไม่มีการผูกเป็นเรื่องราว เพื่อมุ่งให้บุคคลต่างๆ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนหลักธรรมทางศาสนาอันดีงามของสังคมเขมร

วรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฉบับลูกหลาน (จบบักุณเจา) เป็นวรรณกรรมคำสอนที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง มีสารัตถะแสดงแนวคิดการสอนจากประสบการณ์ดำเนินชีวิต ตลอดจนความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยประยูร ทรงศิลป์ (2553: 163) ผู้แปลวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นภาษาไทย ได้สันนิษฐานว่าเป็นคำสอนที่มีมาแต่เดิมและบรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมาในสังคมเขมรในลักษณะวรรณกรรมมุขปาฐะ

ต่อมาจึงมีนักปราชญ์เขมรในสมัยกรุงอุดงค์เป็นราชธานี ราวพุทธศตวรรษที่ 21-24 ได้นำคำสอนเหล่านี้มารวบรวมแล้วแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองเขมรโบราณ โดยบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาชาวเขมร

เมื่อพิจารณาลักษณะคำประพันธ์ ผู้แต่งประพันธ์ด้วย “บทพากกคติ” ซึ่งเป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองเขมรโบราณ มีรูปแบบคำประพันธ์สัมพันธ์กับภาพยี่สุรางคณา 28 ของไทย นิยมใช้อย่างแพร่หลายในการแต่งวรรณกรรมเขมรสมัยหลังพระนครหรือสมัยกลาง (พุทธศตวรรษที่ 20-24) จึงจัดวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่ในกลุ่มที่เรียกว่า “ฉับโบราณ” (จบาบ่จาส) ต่างจากวรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “ฉับใหม่” (จบาบ่ถมิ) ซึ่งนิยมใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่เรียกว่า บทพากย์ (พากย) และกลบทในการประพันธ์ (ศานติ ภัคติก้า, 2542: 29-43)

นอกจากนี้ Saveros POU และ Philip N. Jenner (1977: 167-168) ได้ศึกษาคำในตำแหน่งที่มีการสัมผัสกันของคำประพันธ์ฉับลูกหลาน (จบาบ่กุนเจา) พบว่ามีคำที่ในภาษาเขมรปัจจุบันอ่านออกเสียงสระต่างกลุ่มเสียงกัน สัมผัสซึ่งกันและกัน ร้อยละ 49.5 เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนคำที่มีลักษณะเดียวกันในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนครหลักที่ 38 (IMA. 38) ซึ่งจารขึ้นใน พ.ศ. 2244 จึงสันนิษฐานว่า ฉับลูกหลาน (จบาบ่กุนเจา) น่าจะแต่งขึ้นก่อนหน้าจารึกดังกล่าวเล็กน้อย ราวพุทธศตวรรษที่ 22 เชื่อมโยงกับช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นจาก โหชะ เป็น อโหชะ ในภาษาเขมรสมัยกลาง ทำให้มีการแยกเสียงพยัญชนะออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกมีเสียงสระแฝงเป็น /ออ/ /aa/ และกลุ่มที่ 2 มีเสียงสระแฝงเป็น /โอ/ /oo/

ในด้านกลวิธีการสอนผู้แต่งใช้สรรพนามว่า “พ่อ” (โหวพุก) เป็นผู้ถ่ายทอดสาระคำสอนในลักษณะการให้โอวาทแก่ลูกหลาน โดยนำหลักคำสอนมาจากคาลาบาลีในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นหลัก

สาระสำคัญด้านเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่องสุภาชิตสอนเด็ก และวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่องฉับลูกหลาน (จบาบ่กุนเจา) มีประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น เช่น การใช้กลวิธีการสอนที่เหมือนกันหรือต่างกันในลักษณะที่พบเฉพาะเรื่อง ตลอดจนสาระคำสอนที่เน้นเรื่องการค้าเดินชีวิตและหลักธรรมที่มาจากพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดและที่มาของคำสอน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการสอนในวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาจิตสอนเด็ก กับวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฌบับลูกหลาน (จบบ่ากุนเจา) ได้แก่ กลวิธีที่ใช้เหมือนกันและกลวิธีที่ใช้เฉพาะเรื่อง

ขั้นตอนการวิจัย

1. ทัศนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาจิตสอนเด็ก และวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฌบับลูกหลาน (จบบ่ากุนเจา)
2. กำหนดขอบเขตและวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมคำสอนทั้งสองเรื่อง โดยมุ่งเน้นที่เนื้อหาคำสอนและกลวิธีการสอน
3. เปรียบเทียบกลวิธีการสอนที่ใช้เหมือนกันและกลวิธีที่ใช้เฉพาะเรื่อง วิเคราะห์ความสัมพันธ์ สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. บทความนี้ใช้วิธีการถ่ายถอดรูปอักษรเขมรตามระบบในหนังสือ วรรณกรรมคำสอน : จบบ่าเผงเสง ๆ แปลโดย ประยูร ทรงศิลป์ ในเครื่องหมาย () และ ถ่ายถอดเสียงตามระบบสัทอักษรไทยและระบบของของ Franklin E. Huffman ในเครื่องหมาย / /
2. ในการยกตัวอย่างคำประพันธ์ จะเขียนอ้างอิงดังนี้ (เรื่อง ปี, หน้า : บทที่)

ผลการวิจัย

กลวิธีการสอนเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งที่สำคัญที่ใช้ในการอธิบายคำสอนต่างๆ ในวรรณกรรมคำสอน ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงความสามารถหรือฝีมือในการประพันธ์แล้ว ยังสามารถสะท้อนคุณค่าของวรรณกรรมคำสอนให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้เข้าใจสาระคำสอนมากขึ้น โดยทำให้เนื้อหามีความน่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ และประเด็นที่สำคัญคือ เนื้อหามีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่วรรณกรรมคำสอนนั้นมุ่งสอน

วรรณกรรมคำสอนที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบ ได้แก่ วรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาจิตสอนเด็ก และวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฌบับลูกหลาน (จบบ่ากุนเจา) เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งสั่งสอนเด็กโดยตรง ดังนั้นผู้แต่งจึงต้องใช้กลวิธีในการสอน

ที่เหมาะสมกับเด็ก โดยคำนึงถึงวัยและเพศ ได้แก่ ชาย หญิง และสมณะ ตลอดจนพื้นฐานความรู้ เพื่อให้เด็กเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย และรู้สึกไม่ต่อต้านที่จะนำคำสอนเหล่านั้นไปปฏิบัติ จากการศึกษาเปรียบเทียบสามารถอธิบายกลวิธีการสอนของวรรณกรรมคำสอนที่นำมาศึกษาได้ดังนี้

1. กลวิธีการสอนที่ใช้เหมือนกัน

กลวิธีการสอนที่ใช้เหมือนกันระหว่างวรรณกรรมคำสอนไทยเรื่องสุภาษิตสอนเด็กและวรรณกรรมเขมรเรื่องฉบับลูกหลาน (จบบ่กฺุเงา) ได้แก่

1.1 การสอนโดยตรง เป็นกลวิธีการสอนที่ผู้แต่งสั่งสอนตรงๆ ว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี แนวการสอนจึงเป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ การสอนหรือสั่งให้ปฏิบัติและการห้ามมิให้ปฏิบัติ ส่วนใหญ่มีได้อธิบายว่าถ้าปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดผลเช่นใด เพียงแต่กล่าวสั่งสอนไว้ตรงๆ เท่านั้น

ตัวอย่างการสอนโดยตรงให้ปฏิบัติตามคำสอน จากสุภาษิตสอนเด็ก เช่น

๑อนึ่งผู้ใดใครซื้อให้ซื้อต่อ	เขาซัดคอกแล้วให้เหมือนใจหมาย
ใครคิดคดจิตประทุษกระทำร้าย	จงอุปายคดตอบให้ชอบที
	(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 129 : 19)

ผู้แต่งสุภาษิตสอนเด็กใช้กลวิธีการสอนโดยตรงในเชิงแนะให้ปฏิบัติตามว่าผู้ใดซื้อสัตย์ต่อเราให้ซื้อสัตย์ต่อผู้นั้นตอบ แต่หากผู้ใดคิดคดต่อเราจงกระทำการสิ่งที่เป็นอุบายตอบกลับไปยังผู้นั้น โดยมีได้อธิบายหรือใช้เหตุผลประกอบว่าถ้าปฏิบัติแล้วจะเกิดผลอย่างไร

ตัวอย่างการสอนโดยตรงให้ปฏิบัติตามคำสอน จากฉบับลูกหลาน (จบบ่กฺุเงา) เช่น

๑ให้อ่ส่กฺุเงา	ตณักรยเทา	ตรกฺุลงสา
จฺูรจะร่าบ่ร่ก	สรกรคฺุณึคนา	ขุสค่าบ่ก่าจซา
	อตโอนตรงร่ง ๑	
นึ่นะม่ลูกหลานทุกคน	ท็อยู่ภายหล้งผู้ต่อ	ตระกฺุลงศา
จงร้จักนัถ็ถือกัน	ร่นร่าวคร่าวเด็ยวักัน	ผิดลู่กรร่ายดี
	ให้ออนอ่อนผ่นอนปรน	

(จบบ่กฺุเงา 2553, 148 : 27)

ผู้แต่งฉบับลูกหลาน (จบบ่ขุนเจา) ใช้กลวิธีการสอนโดยตรงให้รู้จักเคารพรักสามัคคี พึ่งพาอาศัยกัน และรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกันในหมู่พี่น้องของวงศ์ตระกูล ผู้แต่งใช้คำว่า จง (จฺร) ในคำประพันธ์เพื่อเป็นการแนะนำให้ผู้อ่านปฏิบัติตามโดยมิได้อธิบายเหตุผลประกอบเช่นกัน

ตัวอย่างการสอนโดยตรงห้ามมิให้ปฏิบัติ จากสุภาษิตสอนเด็ก เช่น

เห็นคนชื้อเงาอย่าไปปัด

เนื้อความลับอย่าไปเล่าให้เขาฟัง

ใครบ้ายศยอให้สมอารมณ์หวัง

ไม่ควรบังก็อย่าไปคิดถึงตัว

(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 129 : 24)

ผู้แต่งสุภาษิตสอนเด็กใช้กลวิธีการสอนโดยตรงห้ามมิให้หลอกลวงผู้เฒ่าผู้ชราสอนมิให้พุดยอผู้อื่นจนเกินควร ไม่ควรบอกความลับให้ผู้อื่นรู้ ส่วนความที่ควรบอกก็อย่าได้ปกปิด โดยที่ผู้แต่งมักใช้คำว่า อย่า ในการสอนมิให้ปฏิบัติ

ตัวอย่างการสอนโดยตรงห้ามมิให้ปฏิบัติ จากฉบับลูกหลาน (จบบ่ขุนเจา) เช่น

๑ กุอย่างจ้ณะ

กุอดตาเงะ

กุโญพุดพาล

กุสมกุเสพ

กุเส็บกุสราล

กูอรกุอาล

เตรกเทาโญยา ๖

อย่าอ้างความรู้

อย่าอวดว่ารู้

อย่าตามมารยาพาล

อย่าเสพอย่าสม

อย่ากระสันอย่างนุ่งง่าน

อย่าดีใจอย่าเพ็ง

ยินดีไปตามมัน

(จบบ่ขุนเจา 2553, 153 : 44)

ผู้แต่งฉบับลูกหลาน (จบบ่ขุนเจา) ใช้กลวิธีการสอนโดยตรงห้ามมิให้อวดอ้างความรู้ มิให้ทำตามอย่างคนพาล มิให้เสพสมหรือมกมากในการมรรณ และสอนมิให้ยินดีไปกับบอบายมุขต่างๆ ทั้งนี้ผู้แต่งใช้คำว่า อย่า (กุ) เพื่อสอนห้ามมิให้ปฏิบัติ เช่นเดียวกับที่ผู้แต่งสุภาษิตสอนเด็กใช้กลวิธีการสอนนี้ในทำนองเดียวกัน

1.2 การสอนโดยอ้างสำนวนสุภาษิต กลวิธีการสอนวิธีนี้ คือ การอ้างสำนวน ที่เป็นถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้วมีความหมายไม่ตรง

ตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1227) ชวนให้ขบคิด ซึ่งรวมถึงสุภาษิต ที่เป็นข้อความสั้นๆ แต่กินความหมายลึกซึ้ง และเป็นคำสอนหรือวางหลักความจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543: ค) เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือและให้ผู้อ่านเข้าใจตามนัยที่เป็นความหมายของสำนวนนั้นๆ

ตัวอย่างการสอนโดยอ้างสำนวนไทย จากสุภาษิตสอนเด็กที่ว่า

๑อย่าอย่าแคะควักดีเอาที่หนู
เทียวคันคว่ำตึงดูสุดทราชม
อย่าเซียดเถื่อเนื้อหนูไปเพิ่มข้าง
แบ่งพิชงูเพิ่มนาคยากไม่เบา
อย่าเอาภัยในพนมขมราชสีห์
เอาพร้าวไปขายสวนไม่ควรจร
อย่าอวดดีขี่ช้างข้ามมันบ้า
อย่าเลี้ยงลูกจะเข้คนองร้าย
อย่าลากคอกอสรพิษติดตามหลัง
เอาไม้สั้นรันคูดมูตรระคน

หาเลือกบุรีแะเผ้าแะก้าม
เขาจะหามเย้ยเยาะหัวเราะเรา
อย่าคั้งจางปลวกเตี้ยเต็มภูเขา
อย่ารองเอาน้ำค้ำใส่สาร
เอาวารีขู่ให้มังกรหยอน
เอาบทกลอนอวดกวีเป็นที่ยาย
อย่าอวดกล้ายังปิ่นปากสลาย
เลี้ยงลูกเสียหมีหมายให้คุ้มตน
เทียวแหยรังแดนเล่นไม่เป็นผล
จะต้องตนเปล่าเปล่าไม่เข้าการ ฯ

(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 132-133 : 42-46)

จากข้อความที่ยกมานี้ ผู้แต่งสุภาษิตสอนเด็กกล่าวสอนมิให้ควักดีจากหนู อย่าหาเลือกจากปู อย่าหาตื่นจากงู ผู้อื่นจะหัวเราะเยาะได้ อย่าเอาเนื้อหนูไปเพิ่มเนื้อข้าง อย่าเอาจอมปลวกไปเต็มภูเขา อย่าเอาพิชงูไปเพิ่มพิชงูพญานาค อย่าเอาน้ำค้ำไปเต็มแม่น้ำ อย่าเอาภัยในป่าไปข่มราชสีห์ อย่าเอาแม่น้ำไปข่มมังกร อย่าเอาเมฆพร้าวไปขายสวน อย่านำกลอนไปอวดกวี อย่าขี่ช้างตกมัน อย่ายิงปิ่นปากแตก อย่าเลี้ยงลูกเสียลูกจะเข้ อย่านำอสรพิษมาเลี้ยง อย่าเทียวแหยรังแดน อย่าเอาไม้สั้นรันคูดมูตรระคน ซึ่งเป็นการสอนเชิงเปรียบเทียบ โดยใช้กลวิธีการอ้างสำนวนไทยร่วมกับการสร้างสรรค์ของกวีเองถึง 5 สำนวน กล่าวโดยสรุปคือ สอนมิให้ทำสิ่งใดที่เป็นไปไม่ได้ ไร้ประโยชน์ ทั้งจะทำให้เกิดโทษแก่ตนเองได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 81, 89, 122-123)

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า กลวิธีการอ้างสำนวนสุภาษิตปรากฏทั้งวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาษิตสอนเด็ก และวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฉบับลูกหลาน (จบ่าบ่กุนเจา) ซึ่งบางสำนวนสุภาษิตมีความหมายในทำนองเดียวกัน แต่มี

ความแตกต่างกันที่สำนวนภาษาและสิ่งที่น่าสนใจนำมาเปรียบเทียบ เช่นสุภาษิตสอนเด็กกล่าวว่า

ประมาทใจให้อยู่ผู้เดียวสด

เหมือนน้ำอ้อยใกล้มดตอย่นาน

ก็แน่ชัดชายจะชมภริมย์สมาน

หน้าสคราญไคเว้นไม่เห็นเลย

(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 148 : 155)

ผู้แต่งกล่าวสอนมิให้ชายทิ้งหญิงผู้เป็นภรรยาให้อยู่ตามลำพัง อาจจะได้รับอันตรายจากชายอื่น เหมือนทิ้งน้ำอ้อยไว้ใกล้มด ทิ้งหญ้าไว้กับโค ซึ่งความตอนนีตรงกับสำนวนที่ว่า “น้ำตาลใกล้มด” หมายถึง ชายหญิงใกล้ชิดกันมากย่อมห้ามใจไม่ให้รักกันได้ยาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 51) โดยที่ผู้หญิงเปรียบได้กับน้ำอ้อยหรือน้ำตาลซึ่งมีความหวาน ย่อมเป็นที่ชื่นชอบของมดซึ่งเปรียบได้กับผู้ชายนั่นเอง

สำนวนนี้ตรงกับภาษิตเขมรว่า “น้ำตาลใกล้มด” (สกร ชิต สรโมจ) /skaa cit sramaoc/ เปรียบผู้ชายกับผู้หญิงว่าเหมือนมดกับน้ำตาล เมื่อผู้หญิงอยู่ที่ใด ก็มักจะมีส่วนชายไปเกี่ยวข้องด้วย (อุบล เทศทอง, 2548: 118) ซึ่งผู้แต่งฉบับลูกหลาน (จวบขุนเจา) ได้อ้างภาษิตนี้ไว้ในบทประพันธ์ตอนหนึ่งว่า

๑ธมดาชาสรี

ยกเมฏจขันทสกร

ธรรมดาเป็นสตรี

ทำไม่กับเอาขันทสกร

กู่จเมตรี

มกครทุกเล็

อดเมฏจมินสี ฯ

อย่าผูกไมตรี

มากองไว้

ไม่กินได้อย่างไร

สายสพวนเล็

สรโมจเหี้ยเต็

ทั่วทุกสถานที่

แล้วมด

(จวบขุนเจา 2553, 150 : 35)

ผู้แต่งฉบับลูกหลาน (จวบขุนเจา) กล่าวสอนลูกหลานที่เป็นผู้หญิงว่าอย่าผูกสัมพันธ์กับชายอย่างไม่ระมัดระวัง จะเอาอย่างไรกับการนำขันทสกรหรือก้อนน้ำตาลมาวางใกล้มด มดจะไม่กินได้อย่างไร ภาษิตน้ำตาลใกล้มดนี้ มีความหมายตรงกับภาษิตเขมรอีกสำนวนหนึ่งว่า “ไขไก่ออย่าฝากกับกา” (พงมาน กุ ฌณี นิง แกอก) /pəwŋmɔ̌n kom pʰaə niŋ kqaek/ หมายถึง ฝากสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้กับคนที่ชอบสิ่งนั้นย่อมสูญเสียไปไม่ได้กลับคืนมา (อุบล เทศทอง, 2548: 115) ซึ่งอ้างไว้ในฉบับลูกหลานบทถัดไปว่า

อมาวญฺจุปฐโสละ
กลมวญฺจุแอกอ

ประหนึ่งคุดชายหนุ่ม
เล่าทีกลประคุดอีกา

พาลเพญกมโละ
เจญลวจรณี
ยกพงมาน่ผะณี ๖

เป็นหนุ่มเต็มตัว
ออกขโมยหากิน
เอาไขไก่ฝาก

จิตตโจจรังสรี
มินฺฏิงฤอุวี

ใจชั่วอยากจับสาว
ไม่รู้หรืออย่างไร

(จบาปฺกุนเจา 2553, 151 : 36)

นอกจากภาษิตเขมรที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ ผู้แต่งฉบับลูกหลาน (จบาปฺกุนเจา) ยังได้ยกภาษิตเขมรมาใช้ในการสอนอีกหลายสำนวน เช่น “ลิงอยากใส่มงกุฏ” (สวา จ่ง พาก่ มกุฏ) /swaa caŋ pəəq mǝəqkot/ หมายถึง คนที่อยากได้ อยากมี หรืออยากเป็นในสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับตนเอง (อุบล เทศทอง, 2548: 117) “อย่าเลี้ยง เสือผอม” (กู่ จิณจิม ขลา สคม) /kom cəŋcəm klaa skoom/ หมายถึง การเลี้ยงดูหรือช่วยเหลือคนพาลที่กำลังเดือดร้อนอดอยากหรือต้องการเงิน คนพาล เหล่านั้นอาจจะก่อให้เกิดปัญหา คืออาจทำร้ายหรือนำความเดือดร้อนมาให้ เป็นต้น (อุบล เทศทอง, 2548: 113)

1.3 การสอนโดยอ้างคำสอนโบราณ คือกลวิธีการสอนที่ผู้แต่งระบุว่ คำสอนที่อ้างอิงนั้น เป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นแนวคิดและคำสั่งสอนที่เป็นไปตามความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นที่ยอมรับในสังคม นั้นๆ และมีการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จากการศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการสอนประเภทนี้ทั้งวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาษิตสอนเด็ก และ วรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฉบับลูกหลาน (จบาปฺกุนเจา) แต่จากการศึกษาที่มาของ คำสอนพบว่า ส่วนใหญ่มีที่มาจากคัมภีร์ภาษาบาลี ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่มาจาก สุภาษิตสอนเด็กว่า

คำโบราณท่านว่าถ้าสีหราช
อันสินธพเทวาม้าพระพาย

เคียงโคนาคาลาคราต์ไม่เฉิดฉาย
เข้าฝากฝ่ายอยู่กับลาพาไม่งาม ๓

(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 132 : 41)

ข้อความนี้กล่าวสอนในเรื่องการเลือกคู่ครองให้เหมาะสม และมีฐานะใกล้เคียงกัน โดยยกคำโบราณที่ว่าราชสีห์จะคู่กับโค ม้าจะคู่กับลา นั้นไม่เหมาะสมกัน เมื่อศึกษาที่มาของคำสอนนี้พบว่าตรงกับคาถาในคัมภีร์โลกนิติปกรณ์ บัณฑิตกัณฑ์ บทที่ 24 (แสง มนวิฑูร, 2517: 9-10) และคัมภีร์ธรรมนิตี ปกิณณกถา บทที่ 393 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2537: 702)

การสอนโดยอ้างว่ามาจากคำสอนโบราณดังที่ได้ยกตัวอย่างมานี้ แสดงให้เห็นถึงกรอบความคิดเกี่ยวกับคำสอนของคนโบราณที่มักสอดคล้องกับหลักธรรมหรือคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนา โดยเฉพาะคัมภีร์ที่แต่งด้วยภาษาบาลี ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้ถูกสั่งสอนและปรับให้เข้ากับสังคม จนกลายเป็นคำสอนที่ชนรุ่นหลังอาจคิดว่าเป็นคำสอนของคนโบราณในท้องถิ่นของตนในที่สุด ซึ่งคำสอนโบราณของแต่ละสังคมก็แตกต่างกันไป

1.4 การสอนโดยใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เป็นวิธีการสอนโดยใช้ภาพพจน์ (figure of speech) หมายถึง ถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจ (image) ที่เกิดขึ้นในความรู้สึกของเราตามที่เคยมีประสบการณ์มา (กุหลาบ มลลิกะมาส, 2529: 125) โดยใช้กลวิธีหรือชั้นเชิงในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลังที่จะสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่านจนเกิดความประทับใจ เกิดความเข้าใจลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์สะท้อนใจมากกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา (กิตติชัย พินโน และคณะ, 2554: 73)

การสอนโดยใช้ภาพพจน์ถือได้ว่าเป็นกลวิธีการสอนที่เหมาะสมกับการสอนเด็กวิธีหนึ่ง เนื่องจากลักษณะคำสอนส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นนามธรรม ทำให้เด็กผู้มีประสบการณ์น้อยเข้าใจได้ยาก แต่หากผู้แต่งใช้ภาพพจน์ในการสร้างภาพในจิตใจที่เด็กเคยพบเห็นหรือมีประสบการณ์มาก่อนแล้ว ย่อมทำให้เด็กเข้าใจคำสอนได้ง่ายมากขึ้น

จากการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนไทยและเขมรทั้ง 2 เรื่อง พบว่าผู้แต่งใช้กลวิธีในการสอนเช่นเดียวกันและมีจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับการสอนด้วยกลวิธีอื่นๆ ภาพพจน์ที่ใช้ในการสอนปรากฏ 2 ชนิด ได้แก่ อุปมา และอุปลักษณ์

1.4.1 อุปมา (simile) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ที่โดยธรรมชาติแล้วมีสภาพหรือคุณสมบัติแตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นบางประการร่วมกัน การเปรียบเทียบมักจะใช้คำว่า “เหมือน” “คล้าย” “ปาน” “ดุจ” “แน้น” “ประหนึ่ง” เป็นต้น เป็นคำแสดงการเปรียบเทียบ (กิตติชัย พินโน และคณะ, 2554: 73) ในวรรณกรรมเขมรเรียกกลวิธีดังกล่าวว่า “อุปมานวิธี” (อุปมานวิธี) (ชาญชัย คงเพียรธรรม, 2550: 12)

โดยใช้คำเชื่อมว่า ดุจ (ภูจ) ประดุจ (ปรภูจ) (ปิภูจ) ดุจเป็น (ภูจขา) เหมือน (ฐ) (ฐหวน) คล้าย (หาก) เสมอ (เสม) เป็นต้น

เนื่องจากอุปไมยมักเป็นนามธรรม ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนเด็กทั้ง 2 เรื่องที่นำมาศึกษานี้ จึงนิยมอุปมากับสิ่งที่เด็กรู้จักและคุ้นเคย เช่น ธรรมชาติ สัตว์ อาหาร สิ่งของต่างๆ หรือร่างกาย เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างจากสุภาษิตสอนเด็กที่ใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบกับบุคคลกับท่าทางของสัตว์ เช่น

๑อนึ่งแมลงป่องยกหางอวดสกนธ์
นาคราชฤทธิ์นั้นไม่บรรเทา

ก็เลิกชนชั่วช้าที่โหดเหี้ย
จะเลื่อยเล้าค่อยเขยื้อนเลื่อนกายา
(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 140 : 97)

ลักษณะการใช้ภาพพจน์อุปมาจากตัวอย่างที่ยกมาเปรียบเทียบกับองค์ประกอบของ กุสุมา รักษมณี (2549: 66) ได้แก่ 1) สิ่งที่ต้องการกล่าวถึง เรียกว่า “อุปไมย” 2) สิ่งที่เป็นตัวเปรียบหรือเป็นหลักในการเปรียบ เรียกว่า “อุปมา” หรือ “อุปมาน” 3) ลักษณะเด่นที่ร่วมกัน และ 4) คำแสดงความเปรียบ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางนำเสนอการใช้ภาพพจน์อุปมาในสุภาษิตสอนเด็ก

สุภาษิตสอนเด็ก บทที่	สิ่งที่ต้องการ กล่าวถึง	สิ่งที่เป็น ตัวเปรียบ	ลักษณะเด่น ร่วมกัน	คำแสดง ความเปรียบ
97	คนชั่ว	แมลงป่องยกหาง	โอ้อวดตน	เลิก
	คนดี	พญานาค เยื้องย่าง	กิริยาสุภาพ ถ่อมตน	

ตัวอย่างที่ยกมานี้ ผู้แต่งสุภาษิตสอนเด็กใช้กลวิธีอุปมาเปรียบเทียบกับบุคคล 2 ประเภท ได้แก่ คนชั่ว อุปมาเหมือนแมลงป่องชูหาง มีลักษณะเด่นร่วมกันคือมีกำลังความสามารถน้อยแต่ชอบโอ้อวดตน ซึ่งเป็นลักษณะตรงข้ามกับคนดี ที่อุปมาได้กับพญานาคที่ค่อยๆ เยื้องย่างกายอย่างสงบเรียบร้อย มีลักษณะเด่นร่วมคือมีความถ่อมตนเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนไทยและเขมรทั้ง 2 เรื่อง พบว่ามีการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับท่าทางของสัตว์ลักษณะเดียวกันนี้ ในวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฉบับลูกหลาน (จบบัญญา) ดังตัวอย่างบทหนึ่งว่า

๑โทะนึ่งยาดรา	เทาที่สถานณา	เงืกรูจุกงค
สิรสาหนฺทา	สุภาพผดตมฺค	ลือตอินองค
	การเกรอนกษา ฯ	
แม้จะยาดรา	ไปที่สถานใด	เดินดุจจุกงค
เคียรโอนอ่อนน้อมต่ำ	สุภาพเรียบร้อย	นอนน้อมถ่อมตน
	เป็นเกียรติของคนดี	
๑รือนกสามานย	ขสโตยสยสนตาน	อาบอดปราษฎา
ภูเณียรแองโอง	แกงโองหตุถา	ภูจขทวยโสะสา
	แมนมานพิสทิจ ฯ	
ส่วนคนชั่ว	ยากจนเผ่าพงศ์ต่ำต้อย	ไม่มีปัญญา
เดินท่าทำเยอหยิ่ง	มือเกร็งกำง	ดุจแมงป่อง
	มีพิษที่เหล็กใน	

(จบบัญญา 2553, 140 : 3-4)

ลักษณะการใช้ภาพพจน์อุปมาจากตัวอย่างที่ยกมามีองค์ประกอบ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางนำเสนอการใช้ภาพพจน์อุปมาในฉบับลูกหลาน (จบบัญญา)

จบบัญญา บทที่	สิ่งที่ต้องการ กล่าวถึง	สิ่งที่ เป็น ตัวเปรียบเทียบ	ลักษณะเด่น ร่วมกัน	คำแสดง ความเปรียบเทียบ
3	คนดี	พญานาค เอื้องยาง	กิริยาสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน	ดุจ (ภูจ)
4	คนชั่ว	แมงป่องยกหาง	มีความเยอหยิ่ง โอ้อวดตน	ดุจ (ภูจ)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ผู้แต่งฉบับลูกหลาน (จบบัญญา) กล่าวสอนเรื่องการปฏิบัติตน โดยใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบกับพญานาคมีลักษณะเด่นร่วมกัน

คือมีความอ่อนนุ่มถ่อมตน และคนช่วยกับแมงป่องที่มีลักษณะเด่นร่วมกันคือมีนิสัยเย่อหยิ่งโอ้อวดตนซึ่งใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบเช่นเดียวกับสุภาษิตสอนเด็ก

1.4.2 อุปลักษณ์ (metaphor) คือการนำสิ่ง 2 สิ่งหรือมากกว่าที่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกันว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรงส่วนมากมักใช้คำแสดงการเปรียบว่า “เป็น” “คือ” หรือ “เท่ากับ” (กิตติชัย พินโน และคณะ, 2554: 74) ในวรรณกรรมเขมรเรียกอุปลักษณ์นี้ว่า “อุปมานวิธีใช้ผูกเทียบพิเศษ” (อุปมานวิธีเปรื่องเทียบพิเศษ) (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม, 2550: 39) มักเปรียบเทียบโดยใช้คำแสดงการเปรียบว่า เป็น (ชา)

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ในสุภาษิตสอนเด็ก เช่น

๑ชายจะมากมรรฐ์เป็นเครื่องประดับ	ถึงตกไหนได้ทรัพย์ไม่ขัดสน
บรรดาหญิงล้วนทั่วทุกตัวตน	จะงามล้ำเลิศฟ้าเพราะสามี
(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 146 : 143)	

ข้อความที่ยกมานี้ผู้แต่งสุภาษิตสอนเด็กใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ในการกล่าวสอน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า “ความรู้” เป็น “เครื่องประดับ” มีคุณสมบัติร่วมกันคือเป็นสิ่งที่งดงามและเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายยกย่องเชิดชู เป็นการสอนบุรุษว่าควรมีความรู้ เพื่อไว้ใช้แก้ปัญหาขัดสนและเพื่อเชิดชูภรรยาของตน

ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ในฉบับลูกหลาน (จบาบ่กุนเจา) เช่น

๑กุนเจาเอี้ยสุภาพ	พากยณะชาจบาบ่	ปรญาบรียาย
พากยณะชาถนล่	ตมกล่ทุกถนงาย	กุนเจาทังพาย
	นำคนาสฎาบรา ๑	
ลูกหลานเอี้ยจงฟัง	ถ้อยคำนี้เป็นคำสอน	สั่งสอนอริบาย
ถ้อยคำนี้เป็นถน	ตั้งไว้ให้ไกล	ลูกหลานทั้งหลาย
	พากันฟังเถิด	

(จบาบ่กุนเจา 2553, 147 : 26)

ตัวอย่างที่ยกมานี้ผู้แต่งฉบับลูกหลานใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ในการชี้ให้เห็นว่า “คำสอนต่างๆ” เป็น “ถน” ซึ่งมีคุณสมบัติร่วมกันคือ เป็นทางที่นำไปสู่จุดหมายกล่าวคือ หากปฏิบัติตามคำสอนแล้วจะสามารถทำให้ไปสู่ความสำเร็จได้นั่นเอง

2. กลวิธีการสอนที่พบเฉพาะวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาษิตสอนเด็ก

จากการศึกษาเปรียบเทียบว่ากลวิธีที่พบเฉพาะสุภาษิตสอนเด็กได้แก่การสอนโดย “ยกนิทานเป็นอุทาหรณ์” ซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะเด่นที่ผู้แต่งสอนโดยการยกนิทาน หรือเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาทั้งในลักษณะมุขปาฐะและที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ลักษณะนิทานที่นำมาใช้เป็นอุทาหรณ์ในการสอนนี้ มิใช่นิทานที่ยกขึ้นมาเพื่อความเพลิดเพลิน หรือทำให้เรื่องสุภาษิตสอนเด็กไม่น่าเบื่อเพียงอย่างเดียว แต่เป็นนิทานอุทาหรณ์ (fable) ซึ่งเป็นเรื่องสมมติว่าเกิดขึ้นในอดีตเหมือนตัวอย่างจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่นำมาเล่าเพื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์ในเชิงอุปมา (กุสุมา รัชชเมณี, 2536: 25) เพื่อเป็นคติสั่งสอนให้ทำตามตัวอย่างที่ดี และละเว้นจากตัวอย่างที่ไม่ดี นิทานที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์ในสุภาษิตสอนเด็ก สามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภท ได้แก่ นิทานชาดก เรื่องแทรกในคัมภีร์พุทธศาสนา และนิทานพื้นบ้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 นิทานชาดก เป็นการสอนโดยยกนิทานชาดกเป็นอุทาหรณ์ คือการยกเอาเหตุการณ์สำคัญใน “นิบาตชาดก” ซึ่งแต่งเป็นคาถาหรือบทร้อยกรองภาษาบาลีที่มีการรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ทั้งสิ้น 22 นิบาต หรือ 22 หมวดมาสอน นิบาตชาดกมีทั้งสิ้น 547 เรื่อง คนไทยนิยมเรียกว่า พระเจ้า 500 ชาติ เดิมปรากฏในชุดทศกัณฐก พระสุตตันตปิฎก ต่อมาพระอรรถกถาจารย์ ได้แต่งเป็นร้อยกรองและอธิบายขยายความเพิ่มขึ้น จึงเรียกว่า ชาตกัณฐกถา หรือ อรรถกถาชาดก (กรมศิลปากร, 2540ก, [7]) โดยเนื้อเรื่องว่าด้วยการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนเป็นพระพุทธเจ้าในพระชาติต่างๆ จนถึง 10 ชาตีสุดท้ายเรียกว่า ทศชาติ และพระชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เรียกว่า มหาชาติ

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าการยกเหตุการณ์สำคัญจากนิทานชาดกปรากฏเฉพาะในวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่องสุภาษิตสอนเด็กเท่านั้น เนื่องจากวรรณกรรมคำสอนเขมรเรื่องฉบับลูกหลาน (จับาบุ่นเจา) แม้จะมีการนำสาระคำสอนจากปัญญาสชาดก เรื่องสุริยพชาดก มากล่าวเปรียบเทียบลักษณะของไม้คดไม้ตรงกับจิตใจของมนุษย์ที่มีทั้งคดโกงและซื่อสัตย์เที่ยงตรง ในคำประพันธ์บทที่ 24 แต่เป็นเพียงการนำแก่นเรื่องเกี่ยวกับความซื่อสัตย์มาสั่งสอน มิได้เป็นการยกเรื่องราวมาเพื่อเป็นอุทาหรณ์แต่อย่างใด

เหตุการณ์สำคัญในนิทานชาดกที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์ในวรรณกรรมคำสอนไทยเรื่องสุภาษิตสอนเด็กปรากฏทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ สัตติคุมพชาดก ทิราหนชาดก สุวรรณหังสชาดก วิรกชาดก พกชาดก และสาธิตตกชาดก

ตัวอย่างเช่น สัตติคุมพชาดก นิบาตชาดก วิสดีนิบาต (กรมศิลปากร, 2540ค, 183-192) ปรากฏในเรื่องสุภาษิตสอนเด็กตอนหนึ่งว่า

อนึ่งลูกนกสองสัตว์ลมหัดพาน	ไปตกลงตรงสถานพระสีหธา
แต่นกหนึ่งพายุพัดปลัดกันไป	ตกอยู่ในระวางโจรอันใจกล้า
(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 128 : 7)	

ข้อความดังกล่าวได้ยกเอานิทานชาดกเรื่อง สัตติคุมพชาดก มาเพื่อเป็นอุทาหรณ์สั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องการคบมิตร โดยมีเรื่องย่อกล่าวถึงพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้าชื่อ “บุปผกะ” และมีน้องชื่อ “สัตติคุมพะ” เมื่อนกทั้งสองยังบินไม่แข็งแรงบุปผกะสุโขตกได้ถูกลมหัดไปตกยังอาศรมฤๅษี ส่วนสัตติคุมพสุโขตกถูกลมหัดไปตกยังหมู่โจร จึงถูกเลี้ยงดูในลักษณะที่ต่างกัน วันหนึ่งพระเจ้าปัญจาละเสด็จล่ามฤคในป่า ทรงเห็นดเหนี่ยวบรรทมหลับไป สัตติคุมพสุโขตกและพ่อครัวจึงวางแผนปลงพระชนม์เพื่อชิงเครื่องประดับ แต่พระองค์ทรงทราบแล้วหนีไปอยู่ยังอาศรมฤๅษีจนได้พบกับบุปผกะสุโขตกและได้สัจธรรมเกี่ยวกับการคบมิตรว่าหากคบคนพาลจะได้รับโทษดิเสียนจะมีนิสัยเช่นโจร แต่หากคบบัณฑิตจะได้รับเกียรติยศและมีจิตใจอ่อนโยน จึงเป็นที่เลื่อมใสแก่พระเจ้าปัญจาละอย่างยิ่ง

อีกหนึ่งตัวอย่างคือ สาธิตตกชาดก ชาตกัฏฐกถา อรรถกถาชาดก เอกนิบาต อรรถกถาสาธิตตกชาดกที่ 7 (กรมศิลปากร, 2540ข, 10-13) ปรากฏในเรื่องสุภาษิตสอนเด็กตอนหนึ่งว่า

เหมือนนายเปลี่ยนติดกรวดอวดพญา	เธอชมว่าศิลปศาสตร์ฉลาดเหลือ
ให้ประธานของข้าเหยาเรือนเรือ	ทั้งผ้าเสื้อสินทรัพย์นับประมาณ
(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 144 : 129)	

ข้อความดังกล่าวได้ยกเอานิทานชาดกเรื่อง สาธิตตกชาดก มาเพื่อเป็นอุทาหรณ์สั่งสอนให้รู้จักฝึกฝนสิ่งที่ตนรู้อย่างสม่ำเสมอจนเชี่ยวชาญ จะสามารถเลี้ยงชีพได้อย่างสุขสบาย โดยเนื้อเรื่องกล่าวถึงเมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์บัณฑิต ได้แสวงหาบุรุษผู้พิการซึ่งมีความสามารถในการติดกรวดหรือที่เรียกว่าวิชา

สาธิตตกศิลป์ มาติดขัดพะเข้าปากอำมาตย์ที่พูดมากเพื่อให้รู้สำนึก นิทานชาดกเรื่องนี้ยกมาเพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของความรู้ว่าถึงแม้รู้กระจ่างแต่อย่างเดียวกันก็สามารถเลี้ยงชีวิตรอดได้ เป็นต้น

2.2 เรื่องแทรกในคัมภีร์พุทธศาสนา นอกจากการยกนิทานชาดกที่เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ก่อนบรรลุปะเป็นพระพุทเจ้าโดยตรงแล้ว ยังพบว่ามีการยกนิทานจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเรื่องต่างๆ ด้วย นิทานเหล่านี้เป็นนิทานที่มีใช้ในนิทานชาดก แต่เป็นเรื่องราวที่มีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมโดยพระเถรจารย์ ปรากฏอยู่ในหลายคัมภีร์ด้วยกัน เช่น พระไตรปิฎก อัมมปัทมสูตร อรรถกถา วิสุทธิมรรค เป็นต้น ผู้แต่งเรื่องสุภาษิตสอนเด็กได้ใช้กลวิธีการยกเรื่องแทรกในคัมภีร์พุทธศาสนาไว้หลายเรื่อง ดังตัวอย่างเช่น

อันลูกร้ายคล้าย**บุตรท่านพราหมณ์เฒ่า**
พดฺฒาเฒ่าเฝ้าเจ็บใจระกำ

ไม่ดูแลเลี้ยงบิดาหาอุปถัมภ์
ก็กล่าวคำเป็นคาถาต่อลูกชาย

(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 146 : 147)

ข้อความที่ยกมานี้ผู้แต่งสุภาษิตสอนเด็กกล่าวสั่งสอนให้รู้จักเลี้ยงดูบุพการีในยามแก่เฒ่า โดยยกเรื่องแทรกในคัมภีร์พุทธศาสนา เรื่อง “บุตรของพราหมณ์เฒ่า” ในอัมมปัทมสูตร อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท นาควรรควรรณา (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2512: 234-243) มาเพื่อเป็นอุทาหรณ์ ซึ่งความกล่าวถึงพราหมณ์เฒ่าได้รับการเลี้ยงดูจากบุตรที่หวังแก่ทรัพย์สิน ต่อมาถูกภรรยาของบุตรไล่ออกจากบ้านจนต้องเที่ยวขอทานเพื่อดำรงชีพ เมื่อพราหมณ์เฒ่าได้พบกับพระศาสดาจึงได้เรียนคาถาเพื่อกล่าวแก่บุตรว่า “ไม้เท้าของข้าพเจ้ายังประเสริฐกว่าบุตรทั้งหลายที่ไม่เชื่อฟัง เพราะไม้เท้าใช้ป้องกันสัตว์ร้าย เช่น โคคว สุณัข มิไย้นข้างหน้าในเวลามืด มิไย้นข้างหลังความลึก หรือแม้แต่มีไย้นร่างกายให้กลับเย็นขึ้นเมื่อพลาตลัมลง” ในภายหลังเมื่อบุตรและภรรยาของบุตรทั้งหลายได้ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าก็กลับเป็นคนดีและดูแลพราหมณ์เฒ่าด้วยความปกติสุข

นอกจากนี้ยังมีการยกเรื่องราวของบุคคลในพุทธประวัติ ได้แก่ นางวิสาขา รวมถึงเรื่องแทรกเกี่ยวกับ “จามรีรักษาขนหาง” ที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทฺธวงศ์ สุมะรปตถนาถา มายกเป็นอุทาหรณ์ในการสั่งสอนด้วย

2.3 นิทานพื้นบ้าน สุภาษิตสอนเด็กมีการยกนิทานพื้นบ้านไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าต่อๆ กันมาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งโดยไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง บางครั้งแพร่กระจายจากท้องถิ่นหนึ่งไปสู่ท้องถิ่นหนึ่ง ในที่นี้รวมถึงนิทานจากต่างชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม แต่คนไทยรับเข้ามาไว้ในวัฒนธรรมไทยอย่างกลมกลืน (โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน, 2545: 9)

นิทานพื้นบ้านไทยอาจมีหลายสำนวนแล้วแต่ความทรงจำ ความเชื่อ อารมณ์ของผู้เล่า และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามความเหมาะสมหรือให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะสื่อ เช่น เพื่อประโยชน์ในการสั่งสอน อาจมีการดัดแปลงเนื้อหาหรือสาระคำสอนที่ได้จากนิทานพื้นบ้านเรื่องนั้นๆ ดังปรากฏในเรื่องสุภาษิตสอนเด็กตอนหนึ่งว่า

เดิมนกยูงยืนยังไม่เลขา

ยูงไปพบคบค้าแล้วพาที

อีกทั้งกายยังไม่มียี่

ให้กันเขียนให้ก่อนผอนผัดกัน

(สุภาษิตสอนเด็ก 2545, 135 : 58)

ข้อความตอนนี้ผู้แต่งยกเอานิทานพื้นบ้านไทยเรื่อง “กากับนกยูง” มาเพื่อเป็นอุทาหรณ์ ตามปกตินิทานพื้นบ้านเรื่องนี้จัดเป็นนิทานประเภทอธิบายสาเหตุว่าทำไมกาจึงมีสีดำ แต่นกยูงมีสีสวยงาม ซึ่งเรื่องมีอยู่ว่า “เดิมอิกากับนกยูงเป็นเพื่อนกัน ทั้งสองผลัดกันเขียนลายให้แก่กัน กาเขียนลวดลายอย่างสวยงามให้นกยูงเสร็จแล้ว นกยูงลงรักให้กาแต่ยังไม่ได้เขียนลวดลายให้ เพราะการรีบไปกินหมาเน่า ตั้งแต่นั้นมากาจึงมีสีดำ” (โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน, 2545: 34) แต่เรื่องสุภาษิตสอนเด็กกลับยกนิทานเรื่องนี้มาเพื่อเป็นอุทาหรณ์สั่งสอนเกี่ยวกับความกตัญญู โดยดัดแปลงเรื่องราว สร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับนกยูงว่าเป็นผู้กตัญญู ใช้หมึกขโมยร่างกายของกาแทนที่จะตั้งใจวาดให้สวยงาม ทำให้กามีสีดำจนถึงทุกวันนี้

3. กลวิธีการสอนที่พบเฉพาะวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฉบับลูกหลาน (จบาบ่ขุนเจา)

กลวิธีที่เป็นลักษณะเด่นของเรื่องนี้คือการสอนโดยใช้ “คำถามเชิงวาทศิลป์” (rhetorical question) ซึ่งหมายถึง การตั้งคำถาม แต่ไม่ได้หวังคำตอบ หรือถ้ามีคำตอบ ก็จะเป็นคำตอบที่ผู้ถามและผู้ตอบรู้ดีอยู่แล้ว ผู้สื่อสารจะใช้คำถามเชิง

วาทศิลป์เพื่อเร้าอารมณ์ของผู้รับสาร หรือสื่อความหมายและข้อคิดที่ต้องการ (กิตติชัย พินโน และคณะ, 2554: 76)

การสอนประเภทนี้ถือได้ว่าเป็นคำสอนที่สามารถทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้ใช้ความคิดของตนเองในการตีความคำสอนต่างๆ และจะทำให้ผู้ที่ตีความยึดมั่นในคำสอนตามที่ตนเองเข้าใจโดยไม่รู้สึกต่อต้าน ซึ่งผู้แต่งเป็นเพียงผู้ที่ชี้แนะแนวทางให้เท่านั้น จึงถือได้ว่าเป็นกลวิธีการสอนเด็กที่ดีกลวิธีหนึ่งที่เด็กจะได้คิดเอง

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าการสอนประเภทนี้ไม่พบในวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาสิตสอนเด็ก แต่พบในวรรณกรรมคำสอนเขมรเรื่อง ฌบับลูกหลาน (จบบ่ากุนเจา) เท่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏการสอนร่วมกับกลวิธีการสอนประเภทอื่นๆ เช่น

๑.โลกถาแกอกพิต

มรีคชาตวิสัย

ท่านว่าอีกา

วิสัยมฤคชาติ

ยกเมฏจมนิรัตน

พากเมฏจขญา

เสลียกเมฏจลัพท์ ๖

จะเอาได้อย่างไรนิรัตน

จะสวมขญาได้อย่างไร

จะสวมใส่เสื้อผ้าได้อย่างไร

แกวเทาบูชา

ธมมชาตixaสว

แก้วไปบูชา

ธรรมชาติเป็นลิง

(จบบ่ากุนเจา 2553, 158 : 57)

ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ร่วมกับการสอนโดยอ้างภาษิตเขมร “ลิงอยากใส่มงกุฏ” (สวา จ่ง พาก เมฏจ) หมายถึง คนที่อยากได้ อยากมี หรืออยากเป็นในสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับตนเอง โดยชาวเขมรได้เปรียบเทียบคนประเภทนี้กับลิงซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานที่อยู่ไม่นิ่ง ย่อมไม่รู้จักคุณค่าและคู่ควรที่จะได้สวมใส่มงกุฏ อันเป็นเครื่องประดับที่สวยงามและเป็นสัญลักษณ์ของความสูงส่ง ซึ่งผู้แต่งใช้คำถามว่า “ลิงจะสวมใส่ได้อย่างไร” เพื่อชี้ให้เห็นว่าลิงไม่เหมาะที่จะสวมมงกุฏ เป็นการสอนไม่ให้อยากได้สิ่งที่ไม่เหมาะสมกับตน เป็นต้น

บทสรุป

การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งสอนเด็กของไทยและเขมรทั้ง 2 เรื่อง คือ วรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาสิตสอนเด็ก และวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฉบับลูกหลาน (จบบำขุนเจา) ใช้กลวิธีการสอนที่เหมือนและต่างกันดังนี้

กลวิธีการสอนที่เหมือนหรือสอดคล้องกัน ได้แก่ การสอนโดยตรง มี 2 ลักษณะ คือ การสอนให้ปฏิบัติและห้ามมิให้ปฏิบัติ การสอนโดยอ้างสำนวนสุภาษิตทั้งของไทยและเขมร การสอนโดยอ้างคำสอนโบราณซึ่งส่วนใหญ่มีที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา การสอนโดยใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบซึ่งพบ 2 ชนิด ได้แก่ อุปมา (ภาษาเขมรเรียกว่า อุปมานวธิ) และอุปลักษณ์ (ภาษาเขมรเรียกว่า อุปมานวธิใช้ผูกเทียบพิเศษ) เพื่อเปรียบเทียบหรือสร้างภาพพจน์ในเด็กผู้มีประสบการณ์น้อยเข้าใจหลักธรรมที่เป็นนามธรรมได้ง่ายและเห็นภาพยิ่งขึ้น

กลวิธีการสอนที่พบเฉพาะวรรณกรรมคำสอนไทย เรื่อง สุภาสิตสอนเด็ก ได้แก่ การสอนโดยยกนิทานเป็นอุทาหรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์สำคัญจากนิทานชาดกจำนวน 6 เรื่อง เรื่องแรกในคัมภีร์พุทธศาสนาจำนวน 3 เรื่อง และนิทานพื้นบ้านไทยจำนวน 1 เรื่อง ซึ่งเป็นการสร้างความน่าสนใจและทำให้เด็กอยากติดตาม

กลวิธีการสอนที่พบเฉพาะวรรณกรรมคำสอนเขมร เรื่อง ฉบับลูกหลาน (จบบำขุนเจา) ได้แก่ การสอนโดยใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อให้เด็กได้ใช้ความคิดและตอบคำถามถึงสิ่งถูกผิดด้วยตนเอง

การอภิปรายผล

เมื่อพิจารณาทางด้านเนื้อหาประกอบด้วย พบว่ามีสาระคำสอนหลายประการที่มีความสัมพันธ์ทางด้านที่มา ซึ่งวรรณกรรมคำสอนไทยและเขมรที่นำมาศึกษาทั้ง 2 เรื่อง ต่างก็ปรากฏคำสอนที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่พบมาก ได้แก่ คัมภีร์โลกนิติปกรณ์ คัมภีร์ธรรมนิตี รวมถึงพระไตรปิฎก การยกสำนวนสุภาษิตซึ่งมีใช้ร่วมกัน และเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในสังคมไทยและสังคมเขมร เช่น สำนวนน้ำตาไหลล้น (สกร จิต สรโฆจ) หรือ สำนวนอย่าเลี้ยงเสียผอม (กู่ จิมจิม ขลา สคม) นอกจากนี้จะเป็นกลวิธีที่ทำให้เข้าใจสาระคำสอนได้ง่ายขึ้นแล้วยังแสดงถึงความสัมพันธ์ทางด้านภาษาและค่านิยมเกี่ยวกับการสอนที่มีความคล้ายคลึงกัน ภายใต้อาณัติทางพุทธศาสนาอีกด้วย

ภาษาไทย

- กรมศิลปากร. (2540ก). **หนังสือที่ระลึกงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เรื่อง นิบาตชาดก เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2540ข). **หนังสือที่ระลึกงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เรื่อง นิบาตชาดก เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2540ค). **หนังสือที่ระลึกงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เรื่อง นิบาตชาดก เล่ม 6**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). **สำนวนไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **ภาษิตและคำสอนภาคกลาง เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กิตติชัย พินโน และคณะ. (2554). **ภาษากับการสื่อสาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุสุมา รัชชมณี. (2536). **สีลัทธิวรรณคดีชุด นิทานวานบอ**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.
- กุสุมา รัชชมณี. (2549). **การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2529). **วรรณคดีวิจารณ์ = Literary criticism (TH 258)**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน. (2545). **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 26**. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน.

- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม. (2550). “ครุฑมรรคา : การศึกษาขนบการใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ในวรรณคดีร้อยกรองเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร.” รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2542). **โคลงโลกนิติ : การศึกษาที่มา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- ประยูร ทรงศิลป์, ผู้แปล. (2553). **วรรณกรรมคำสอน : จบบัณฑิต**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2512). **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 7**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2537). **ราชনীติ-ธรรมনীติ**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). **ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วันชนะ บุญจับ. (2544). **ครุฑมรรคาของร้อยกรองไทย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศานติ ภัคตีคำ. (2542). “ลักษณะคำประพันธ์เขมรสมัยกลาง.” **วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์** 21, ภาคการศึกษาที่ 1: 29-43.
- สุภาพร คงศิริรัตน์. (2542). “การวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่างจากเอกสารโบราณ.” รายงานการวิจัย ภาควิชาภาษา คณະมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- แสง มนวิฑูร, ผู้แปล. (2517). **โลกนิติปกรณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักวัดสุทัศน์.
- อุบล เทศทอง. (2548). “ภาษิตเขมร : วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของชาวเขมร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาษาเขมร

พนั ฌาย. (2551). **วบบธรม-อริยธรมแฌมร**. ฌนัเพญ: สากลวิทยาลัยฌมินทฌนัเพญ.
พุทฐสาสนบณตติย. (2501). **วจนานุกรมแฌมร ฌาคทที่ 1**. ฌนัเพญ: พุทฐสาสนบณตติย.
พุทฐสาสนบณตติย. (2545). **จบบัเพสฌ ฌ**. โบะพุมพเลืกที่ 5. ฌนัเพญ:
พุทฐสาสนบณตติย.

ภาษาตะวันตก

Huffman, Franklin E. (1970). **Cambodian System of Writing and Beginning Reader**. New Haven: Yale University Press.
POU, Saveros et Jenner, Philip N. (1977). “Les cpāp’ ou <<codes de conduite>> Khmers III cpāp’ kun cau.” **BEFEO** Tom LXIV, 64: 167-215.

